

Da *Messias* kom til København

Om Messias-receptionen i København gennem to århundreder

MORTEN TOPP

Det var et sammentræf af tilfældigheder, der var årsagen til, at *Messias* blev komponeret. Den 10. juli 1741 skriver Händels librettist, Charles Jennens, til sin ven Edward Holdsworth: "Händel says he will do nothing next Winter, but I hope I shall perswade him to set another Scripture Collection I have made for him, & perform it for his own Benefit in Passion week ... The Subject is Messiah".¹

Jennens hentyder til oratoriet *Saul*, hvortil han også havde leveret en libretto, baseret på bibelske skriftsteder, og som interesserede Händel så lidt, at det varede mere end tre år, før han i 1738 gik igang med at komponere værket.² *Messias* kunne derfor sikkert også være forblevet libretto nogen tid endnu, hvis ikke vicekongen for Irland, William Cavendish, i august 1741 havde opfordret Händel til at afholde en række oratoriekoncerter i provinshovedstaden Dublin den følgende sæson. Manglende kendskab til musiklivet her har utvivlsomt været årsag til, at Händel holdt værket inden for så beskedne vokale og instrumentale rammer. Hvor oratoriet *Israel i Ægypten* fra 1739 var domineret af magtfulde korsatser for ottestemmigt dobbeltkor og et efter den tids forhold imponerende orkesteropbud med fløjter, oboer, fagotter, trompeter, basuner, pauker og strygere med dobbelt kontinuogruppe, så var besætningen i *Messias* begrænset til et absolut minimum: solokvartet, firestemmigt kor og strygere, som på enkelte højdepunkter blev forstærket med trompeter og pauker.³ Det hindrede dog ikke, at opførelserne i Dublin i 1742 blev en succes, og trods modstand fra kirkelig side blev værket i Händels sidste 16 leveår opført hele 23 gange i London – en opførelsestradition, der fortsatte også efter Händels død.⁴

MESSIAS I TYSKLAND FRA 1772

I Tyskland bredte kendskabet til *Messias* sig forbavsende langsomt, og de manglende opførelser skyldtes formodentlig, at de færreste tyskere var i stand til at synge på engelsk, og at en tysk oversættelse endnu ikke forelå. I Hamborg afholdt den tyske teolog Christoph Daniel Ebeling en årlig koncertrække, og her opførtes i 1771 Händels

¹ Christopher Hogwood, *Handel* (London, 1984), 167.

² Ibid. 153 ff.

³ Ved sine opførelser af *Messias* benyttede Händel normalt to sopran- og to altolister, dvs. i alt seks solister. I et enkelt kor (nr. 30, "Lift up your heads") er sopranstemmen delt i de indledende takter. Ved henvisning til enkeltsatser i *Messias* (HWV 56) anvendes i det følgende nummereringen fra Walter Eisen og Margret Eisen (eds.), *Händel-Handbuch*, 3 vols. (Leipzig, 1978-86), ifølge hvilken de enkelte satser i værkets tre dele har følgende numre: 1. del: nr. 1-18, 2. del: nr. 19-39, 3. del: nr. 40-48.

⁴ Anthony Hicks, 'Handel, George Frideric' (work-list), *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, viii (London, 1980), 118.

Alexander's Feast med tysk tekst under ledelse af den engelske komponist og cembalist Michael Arne.⁵ Det følgende år, den 15. april 1772 fulgte så, atter under Michael Arnes ledelse og med hans senere kone, Miss Venables i sopranpartiet, den første opførelse af *Messias* i Tyskland. Ebeling stod igen som arrangør, og mens denne første koncert var af privat karakter, fulgte den 21. maj en offentlig fremførelse med de samme medvirkende. Da *Alexander's Feast* var blevet fremført på tysk, antog man længe, at det også var tilfældet ved opførelserne af *Messias*.⁶ Under kommenteringsarbejdet på den store samlede udgave af digteren Friedrich Gottlieb Klopstocks værker er imidlertid en tekstbog dukket op blandt Klopstocks efterladte papirer i Hamborg. Den er ikke dateret, men er interessant ved at indeholde teksten til *Messias* opstillet parallelt på henholdsvis engelsk og tysk. Den engelske tekst svarer til teksten hos Charles Jennens, mens den tyske tekst tydeligvis ikke er en oversættelse fra engelsk, men hentet fra Luthers tyske bibel. Den passer ikke til Händels musik og er blot beregnet som orientering for et tysk publikum. Da alle de følgende opførelser med stor sandsynlighed blev sunget på tysk, må den pågældende tekstbog nødvendigvis være fremstillet til de første opførelser i 1772, hvor der følgelig blev sunget på engelsk.⁷

Nytårsaften, den 31. december 1775, arrangerede Ebeling en privat opførelse af *Messias* under ledelse af Carl Philipp Emanuel Bach, og denne gang blev der sunget på tysk. Klopstock, der var en nær ven af Ebeling, skriver i et brev den 22. maj 1776 under omtale af den pågældende koncert, "dazu Ebeling und ich einen deutschen Text gemacht haben".⁸ Senere fulgte opførelser i 1777 og 1778 i frimurerlogen i Hamborg, atter under ledelse af C.P.E. Bach. Vi savner tekstbøger fra disse opførelser, men der blev sandsynligvis igen sunget på tysk, og man må antage, at Klopstock og Ebelings tyske tekst, som i 1775 ikke omfattede alle værkets satser, efterhånden blev kompletteret til fuldstændighed,⁹ nemlig som den fremstår i den senere trykte udgave fra 1809.¹⁰

Ikke alle opførelser var lige vellykkede. I Mannheim løste Abbé Vogler i 1777 det intrikate tekstproblem ved at opføre værket på italiensk, idet de medvirkende overvejende var italienske sangere. Samtidig havde Vogler ikke blot forsynet Händels

⁵ Michael Arne (1740-86), søn af den mere kendte dr. Thomas Augustin Arne (1710-78), havde et særligt forhold til *Messias*, eftersom han var vokset op hos sin faster, den kendte skuespillerinde og sangerinde Susanne Cibber, som gjorde et usædvanligt indtryk ved førsteopførelsen af *Messias* i Dublin 1742. Også senere medvirkede hun ved en række af Händels oratorieopførelser i London.

⁶ Walther Siegmund-Schultze, 'Über die ersten Messias-Aufführungen in Deutschland', *Händel-Jahrbuch*, 6 (1960), 51ff.

⁷ H.J. Kreutzer, 'Das Libretto zu Händels "Messiah" und seine deutschen Übersetzungen', i Dietrich Berke og Harald Heckmann (eds.), *Festschrift Wolfgang Rehm zum 60. Geburtstag* (Kassel, 1989), 62.

⁸ Ute Schwab, 'Der Messias. In Musik gesetzt von Händel. Schwerin 1780, gedruckt mit Bärensprungenschen Schriften', in Laurenz Lütteken (ed.), *Händel-Rezeption der frühen Goethe-Zeit. Kolloquium Goethe-Museum Düsseldorf 1997* (Marburger Beiträge zur Musikwissenschaft, 9; Kassel, 2000), 167.

⁹ Ibid. 168.

¹⁰ *Händels Oratorium Der Messias im Clavierauszuge von C.F.G. Schwencke mit deutschem Texte von Klopstock und Ebeling* (Hamburg, 1809).

instrumentalsats med en række ‘forbedringer’ i tidens smag, men også indføjet egne satsler efter behag. Opførelsen blev en skandale, og overleveringen vil vide, at den da 21-årige Mozart allerede under generalprøven i protest skulle have forladt kirken, hvor opførelsen fandt sted.¹¹

I 1780 opførtes værket i Schwerin eller muligvis på det nærliggende hertugelige slot, Ludwigslust – hverken tid eller sted lader sig præcist fastslå. Men i modsætning til mange samtidige opførelser i det øvrige Tyskland kunne man her høre værket i dets fulde længde. Tekstbog og opførelsesmateriale er bevaret, og den tyske tekst viser et tydeligt slægtskab med den Klopstock-Ebelingske version.¹² Orkestersatsen holder sig – ligesom det formodentlig var tilfældet i Hamborg – til den originale engelske version uden tilføjede ‘forbedringer’. På baggrund af det overleverede stemmemateriale mener Walther Siegmund-Schultze endda at kunne fastslå, at der her er tale om den mest værkstro gengivelse i Tyskland i det 18. århundrede overhovedet.¹³

Dette var næppe tilfældet med opførelserne 1780 og 1781 i Weimar, hvortil Johann Gottfried Herder havde skabt en teologisk set indsigtfuld og digterisk meget vellykket oversættelse, som dog kun med besvær lod sig tilpasse Händels musik. Johann Wolfgang von Goethe, der overværede begge koncerter, var dog meget begejstret og giver i sine dagbøger udtryk for de “nye ideer om deklamation”, som oplevelsen havde bibragt ham.¹⁴

Det var dog rygtet om de store ‘Handel Commemoration’-opførelser i London 1784 og 1785, der for alvor satte gang i opførelserne på kontinentet. En af de største beundrere af Händels musik var Johann Adam Hiller, som den 19. maj 1786 opførte en stort anlagt version af *Messias* i domkirken i Berlin. Orkestret talte 185 musikere fra tyske orkestre samlet langvejs fra, og koret bestod af såvel såkaldte principalsangere som almindelige korsangere, hentet fra skolerne i Berlin og Potsdam. Blandt principalsangerne var et stort antal italienske professionelle solister, der sang såvel korstemmer som solopartier, og af samme grund blev værket opført på italiensk.¹⁵

Hillers veneration for Händel strakte sig dog ikke så langt som til også at benytte Händels originale instrumentation, idet han efter eget udsagn udarbejdede en fuldstændig ny instrumentering “således som Händel selv ville have skrevet det i vore dage”.¹⁶ Resultatet var opsigtsvækkende. Således blev den obligate violinstemme i arien “If God be for us” delvist omskrevet til en virtuos solo for fagot – for blot at nævne en enkelt af de mange ‘forbedringer’. Men opførelsen blev en stormende succes, som der gik ry af over hele Europa.¹⁷

Den vigtigste europæiske opførelse af *Messias* fandt imidlertid sted i Wien i marts 1789. Det var som bekendt lykkedes for Baron van Swieten at overtale Mozart til at

¹¹ Siegmund-Schultze, ‘Über die ersten Messias-Aufführungen’, 57.

¹² Schwab, ‘Der Messias’, 162 ff.

¹³ Siegmund-Schultze, ‘Über die ersten Messias-Aufführungen’, 70.

¹⁴ Ibid. 59 (forfatterens oversættelse).

¹⁵ Ibid. 61 ff.

¹⁶ Hogwood, *Handel*, 246 (forfatterens oversættelse).

¹⁷ Ibid.

nyinstrumentere flere af Händels værker, heriblandt *Messias*. Den tyske tekst var en kun sporadisk ændret version af Klopstock-Ebelings og det samlede resultat var så vellykket, at Mozarts udgave af *Messias* skulle blive den almindeligst benyttede ved opførelser af værket til langt op i det 20. århundrede.

FØRSTEOPFØRELSEN I KØBENHAVN 1786

Men allerede tre år før den omtalte opførelse i Wien og kun en måned før Hillers berømte opførelse i Berlin nåede *Messias* til København. Koncerten fandt sted onsdag den 19. april 1786, og det var Det harmoniske Selskab, populært kaldet Harmonien, der havde indbudt til sæsonens sidste koncert i fasteperioden, en dansk førsteopførelse af Händels *Messias*. Første del skulle opføres denne aften, resten den følgende onsdag.¹⁸ Opførelserne fandt sted i selskabets nye koncertsal i Vingårdsstræde og salen var på den første aften fyldt til bristepunktet med forventningsfulde tilhørere.¹⁹

Som noget nyt i København blev koncerten anmeldt, og vi er derfor så heldige at have en udførlig rapport om opførelsens forløb. Anmelderen var af tysk afstamning og hed Peter Grønland. Han var på dette tidspunkt 25 år og en af Københavns mange dygtige musikamatører. Udover sit borgerlige arbejde, bl.a. som administrator for Den kongelige Porcelænsfabrik, var Grønland komponist, men gjorde sig især bemærket ved sine artikler om musik til flere tidsskrifter, heriblandt Cramers *Magazin der Musik*, der udkom i Hamborg.

Det var ikke uden problemer at ville opføre *Messias*. Ganske vist rådede Harmonien over et glimrende orkester, bestående af talentfulde amatører fra det københavnske borgerskab og med ingen ringere end kapelmesteren for Det kongelige Kapel, J.E. Hartmann i spidsen som koncertmester. Men selskabet havde ikke noget kor, og på Det kongelige Teater havde man hverken et fast operakor eller for den sags skyld en stab af operasolister. Man klarede sig på den tid ved at benytte sangbegavede skuespillere også ved opsætning af operaer.²⁰ I sin anmeldelse kan Grønland derfor heller ikke dy sig for at omtale Hartmanns bekymring vedrørende den forestående opførelse:

¹⁸ V.C. Ravn, 'Koncerter og musikalske Selskaber i ældre Tid', *Festskrift i Anledning af Musikforeningens Halvhundredaarsdag*, bind 1 (København, 1886), 123. For nærmere detaljer vedrørende opførelserne af *Messias* i København fra førsteopførelsen i 1786 til den første komplette opførelse i 1954 henvises til Bilag 1.

¹⁹ 1783 var Det harmoniske Selskab flyttet til vinhandler Colstrups ejendom i Vingårdsstræde nr. 6, hvor det fik en koncertsal, som på grund af sine fortræffelige egenskaber i mange år var byens mest søgte koncertlokale. Der er tale om et af Københavns ældste huse, helt tilbage fra tiden omkring byens grundlæggelse i 1125. Kong Hans lod her dyrke vin til brug ved hoffet, heraf navnet "Kong Hans' vingård", hvilket afspejler sig i gadenavnet. Ved skæbnens gunst slap bygningen uskadt både ved Københavns brand i 1795 og ved englændernes bombardement af byen i 1807. Det harmoniske Selskab holdt til i den smukke sal, indtil koncerterne blev indstillet omkring 1830. Salen benyttes nu som repræsentationslokale for stormagasinet *Magasin*.

²⁰ Ravn, 'Koncerter og musikalske Selskaber', 123 ff.

Der Concertmeister Hartmann sagte zu K. [Kunzen], dass man in den Zeitungen gelesen hätte, wie so prächtig die Händelschen Compositionen in London aufgeführt worden, und wie grosse Wirkungen diese Meisterwerke des Genies und Fleisses auf die Ohren und Herzen der Zuhörer gethan. Man habe daher beschlossen, seinen Messias auch hier zu geben, um zu hören, welche Wirkungen er hervorbringen müsste, wenn er schlecht aufgeführt würde. Und das haben wir in der That erfahren.²¹

Forventningerne blandt de medvirkende var således ikke store, men det skulle vise sig at gå langt værre, end nogen havde forestillet sig. Peter Grønland fortsætter:

Es war fast zum Erbarmen, die Chöre anzuhören, die nur einfach besetzt waren. Alle Solo's wurden von den Chorsängern gesungen, deren Aushalten ich indessen dabey bewundern muss. Mamsell Behrwaldt und Madame Coldingen sangen; erstere den Discant, letztere den Alt. Der Tenor war am bessten besetzt mit dem Hrn. Rossing, Schauspieler der hiesigen Gesellschaft; und der Bass ward durch Hr. Mustedt, gleichfalls Schauspieler, gesungen. ... und über die Execution nicht viel Detailirtes, da sie bey der einzelnen Besetzung nichts mehr, als höchstens mittelmässig seyn konnte, aber sich nicht einmal so hoch verstieg.²²

I endnu en rum tid fortsætter Grønland i sin anmeldelse med at nedgøre solisternes præstationer. Sopranen må høre for, at hun er skabagtig og hendes "sang kunne næppe kaldes sang", altsangeren har efter Grønlands mening så svag en stemme, at det næppe er hørbart, "men så meget des bedre, da den er ret fad og klinger ilde", og bassen hr. Musted får at vide, at hans stemme var "for rå og prustende til, at han kunne have ydet mere, end han gjorde".²³ Men om tenoren Rosing hedder det:

Von dem Tenoristen entsinne ich mich nicht, nur ein einziges Solo gehört zu haben. Und das bedaure ich, weil er eine starke, reine und gefällige Stimme von weitem Umfang und vorzüglicher Schmeidigkeit besitzt. Vielleicht ist die Ursache, dass er kein Solo sang, darin zu suchen, dass er das Deutsche nicht spricht; oder hat der Componist, wie ich nicht glauben kann, die Tenorstimme gar nicht bedacht?²⁴

Ikke underligt, at publikum var forvirret over at høre dette så højt berømmede værk i en så mangelfuld udførelse. Det gav sig udslag i, at mens salen ved opførelsen af 1. del var "fuld som den ikke har været hele vinteren", var der halvtomt ved opførelsen af 2. og 3. del ugen efter, "og havde der været endnu en del af musikken tilbage, ville der kun være kommet få den tredje aften", som Grønland sarkastisk tilføjer.²⁵

Men Grønlands kommentarer giver os flere interessante oplysninger. Den spydige hentydning til tenorens manglende kendskab til tysk må nødvendigvis betyde, at der blev sunget på tysk. Det fremgår også, at Grønland næppe kan have været bekendt

²¹ Peter Grønland, anmeldelse i Carl Friedrich Cramer (ed.), *Magazin der Musik*, Zweyter Jahrgang, Zweyte Hälfte (Hamburg, 1786; repr. Hildesheim, New York, 1971), 960-67, her 960.

²² Ibid. 961. Grønland synes ikke alt for fortrolig med solisternes navne, som ifølge Ravn burde staves Berwald, Colding, Rosing og Musted.

²³ Ibid. Oversættelse her og i det følgende ved forfatteren.

²⁴ Ibid. 962.

²⁵ Ibid. 963.

med værket på forhånd eller haft adgang til nodematerialet, for i så fald ville der ikke være grund til at rejse tvivl om, hvorvidt Händel havde skrevet solo for tenorstemmen. Og har der foreligget et tekstprogram, kan dette ikke – hvad der var helt normalt på den tid – have indholdt oplysninger om, hvem der sang hvad. Og et tekstprogram må sandsynligvis have foreligget, for ellers ville Grønland næppe have været i stand til i sin anmeldelse korrekt at citere titlerne på tre af satserne i den tyske version: “Denn sieh, eine Jungfrau wird schwanger, gebieret einen Sohn”, “Doch du liessest ihn im Grabe nicht”, “O Tod! wo ist dein Stachel? Wo dein Sieg, O Hölle! wo ist er?”²⁶

Det interessante ved Grønlands angivelser er, at de citerede tyske titler næsten ordret svarer til den førnævnte *Messias*-oversættelse af Klopstock og Ebeling. Det er derfor nærliggende at antage, at den Klopstock-Ebelingske tekst blev benyttet ved opførelsen i København.

Det var imidlertid ikke teksten, men musikken, der måtte stå for skud. I byens toneangivende kredse herskede en vis skepsis med hensyn til barokmusik. Det kom især til udtryk hos Johann Adolph Scheibe, som i 1740 var kommet til København med kongelig udnævnelse til ‘Kapelmester ved Musikken’. Scheibe var en varm fortaler for den ny tids musikidealer og forholdt sig kritisk overfor Händels og især Bachs værker. Denne holdning kom til at præge dele af det københavnske musikliv helt frem til Scheibes død i 1776. Denne ‘barokfjendtlige’ indstilling genfinder vi også hos Peter Grønland i hans anmeldelse:

Indessen hat es sein Gutes, dass man solche Werke als Heiligthümer hält, die nur selten, und daher desto feyerlicher vorgezeigt [sic!] werden. ... Was ich in Absicht der Musik selbst bemerkte, will ich lieber für mich behalten; denn ich möchte mich auch wo[h], wenn ichs öffentlich hier sagte, dem Missverständniss zu sehr aussetzen, da die mehrsten so blindlings an Händels Oratorien, als an alle Seiten vollkommen und unübertrefflichen Werken hängen.²⁷

Grønland er med andre ord klar over, at han nærmer sig et sprængfarligt emne. For dog at kunne sige noget positivt om Händels værk, roser han i høje toner komponisten for den smagfuldhed, hvormed bibelteksterne er sammenstillet. Denne ros burde dog nok snarere være tilfaldet Händels librettist Charles Jennens. Om musikken selv er der imidlertid ikke meget godt at sige:

Indessen dürfte viel darin vorkommen, was ein Kunstrichter von Geschmack jetzt nicht mehr dulden würde, und dazu rechne ich die gar zu grosse Vorliebe für die Fugen, wobey die Kunst der Darstellung und dem Ausdruck fast alles raubt. Viele Gedanken sind dadurch, dass die neuern sie Händeln gar zu oft abgestolen haben, kraftlos geworden; auch wo der Ausdruck es nicht verlangt, endigen sich dennoch oft die Chöre und Solos mit dem ehemals so beliebten kurzen Adagiosats; die Instrumente sind zu wenig gebraucht, und das Gängelband des Alters fässelte auch Händeln noch zu sehr.²⁸

²⁶ Ibid. 961, 962 og 966. Det drejer sig om satserne nr. 8, 29 og 44.

²⁷ Ibid. 964, 966.

²⁸ Ibid. 965.

Her lades ikke sten på sten tilbage, men med den afsluttende bemærkning om instrumenternes ringe udnyttelse fortæller Grønland os indirekte, at man ved opførelsen i København må have benyttet Händels originale, enkle instrumentation, som jo netop for den ny tids øren følte så utilstrækkelig, at Mozart med sin version i 1789 måtte bøde på ‘manglerne’.

Grønland slutter sin anmeldelse med at postulere, at hvis Händel var blevet genfødt og “lærte at gennemskue de andre skønne kunster og videnskaber efter den nugældende smag”, så ville han være den første til at dadle barokmusikken – “Og således ville Händel bestemt selv være blevet en Gluck”.²⁹

MESSIAS I GLEMSEL, KØBENHAVN 1786-1852

Grønland deltog aktivt i det københavnske musikliv til sin død i 1825 og fik med sine synspunkter stor betydning ikke blot for Weyse, der en overgang var hans elev, men også på indflydelsesrige komponister som J.A.P. Schulz og F.L.Æ. Kunzen. Det var en medvirkende årsag til, at de barokke korværker i en lang årrække helt forsvandt fra koncertrepertoiret. Publikum foretrak de enklere og lettere tilgængelige vokalværker af Schulz og Kunzen. Især Schulz var populær. Han skrev i årene 1788-95 en række oratorier og kantater, som med deres enkle, ukunstlede tonesprog og beskedne omfang i den grad faldt i københavnernes smag, at man for at finde et passende sidestykke til ham ligefrem sammenlignede med den position, Händel havde haft i London eller Gluck i Paris³⁰ (jf. Grønlands fremskrivning af Händel som wienerklassisk komponist).

Kunzens værker opnåede aldrig den samme popularitet, dog med undtagelse af hans mest kendte oratorium *Skabningens Halleluja* med tekst af Jens Baggesen, oprindeligt skrevet til hoffets passionskoncerter i 1797. Oratoriet blev opført talrige gange siden, bl.a. ved en koncert i Det harmoniske Selskab i 1801, hvor syngemesteren ved Det kongelige Teater H.O.C. Zinck roser de syngende for den særdeles gode udførelse og tilføjer det fromme ønske, “at dog alle vore Kor, saaledes som her, hellere kun vare firdobbelt besatte, end at et stort Personale møder op, hvoraf den ene Halvdel synger slet, og den anden Halvdel slet ikke synger”.³¹

Siden 1791 havde Det kongelige Kapel afholdt to årlige velgørenhedskoncerter til fordel for Kapellets Enkekasse. Den ene af disse koncerter havde verdsligt indhold og holdtes på teatret, den anden var en kirkekoncert, som i begyndelsen afholdtes i den daværende slotskirke, men som efter det første Christiansborgs brand i 1794 blev holdt i Helligaands Kirken, der blev betragtet som den i musikalsk henseende bedst egnede til kirkemusik. Men efter Slaget på Reden den 2. april 1801 opstod et nyt behov for velgørenhed. Kommissionen for Kvæstede og de Faldnes Efterladte besluttede at afholde en kapelkoncert med opførelse af et helt nyt og meget omtalt værk: Haydns *Skabelsen*. Førstepførelsen havde fundet sted i Wien tre år tidligere, i

²⁹ Ibid. 967.

³⁰ Ravn, ‘Koncerter og musikalske Selskaber’, 167.

³¹ H.O.C. Zinck, *Die nördliche Harfe* (København, 1801), 12.

1800 blev partituret udgivet, og samme år gik der ry af de storslåede opførelser i både Paris og London.

Denne gang stod det klart, at der var brug for et stort kor. Som noget hidtil uhørt i Danmark blev der samlet næsten 200 medvirkende, professionelle og amatører i forening. Opførelsen fandt sted under Kunzens ledelse den 14. oktober 1801 i den daværende Vor Frue Kirke og blev gentaget 14 dage senere til fordel for fattigvæsenet. Tilstromningen var enorm. Man anslog, at der var henved 3000 tilhørere til hver af koncerterne. Virkningen af de mange medvirkende undlod ikke at gøre indtryk på publikum, men derudover fik musikken en blandet modtagelse. Nogle fandt den "mere kunstig end indtagende", og selv opførelsens dirigent, Kunzen, skrev efterfølgende en kritisk anmeldelse, hvor han ikke blot dadlede Haydn for de mange 'gammeldags' elementer i musikken, men også for orkestersatsens dominerende rolle i forhold til sangstemmerne: "Hvad han har gjort ud deraf, er da også hverken mer eller mindre end en uendelig Symfoni gennemvævet med Recitationer og ophøjede Kor".³² Ikke blot Bach og Händel, men også Haydn blev nu – skønt sidstnævnte stadig i live – anset for gammeldags og fortidige.

I kølvandet på englandskrigen 1801-14 fulgte i Danmark en kraftig økonomisk afmatning. Den ramte ikke mindst embedsmænd og det bedre borgerskab ved 'Negocien', dvs. netop den kreds, som var kernen i de musikalske selskabers virksomhed og den økonomiske garant for koncerternes afholdelse. Af nød og tvang måtte man derfor i disse år holde sig til koncertvirksomhed, hvor de medvirkende var amatører. Man opførte fortrinsvis værker af de mange hjemlige komponister, suppleret med nogle få af de store korværker af Haydn, Mozart og Beethoven. Barokmusik derimod kom ikke på tale.³³ Udenfor amatørernes kreds var der imidlertid ikke megen interesse for disse store værker. Ravn beskriver rammende den daværende situation:

I det offentlige Koncertliv kom folkelig flerstemmig Sang endog til at udøve en Tiltrækningskraft, som ikke kunde andet end vække de sædvanlige Koncertgiveres Misundelse. Medens fortræffelige Virtuoser musicerede for tomme Bænke, havde Koncerter af "bøhmiske Bjærgfolk" og Tyrolerselskaber fuldt Hus. ... Der kan næppe tænkes nogen mere grell Illustration til Musiksmagens Forfald paa denne Tid end Theaterdirektionens Ide at engagere et Tyrolerselskab for at trække Hus til Beethovens Fidelio, og den fordoblede Indtægt, som denne kolossale Smagløshed indbragte Kassen.³⁴

Ikke underligt, at koncertlivet i disse år var på vågeblus, og at opførelser af passioner og oratorier efterhånden faldt helt bort.

Der var dog enkelte undtagelser. I foråret 1837 afholdtes i den genopbyggede Vor Frue Kirke en koncert til fordel for det påtænkte Mozart-monument i Salz-

³² Kunzen i en anmeldelse i *Zeitung für die elegante Welt*, som hans gode ven J.G.K. Spazier var begyndt at udgive i Leipzig samme år (1801); her gengivet efter Ravn, 'Koncerter og musikalske Selskaber', 168.

³³ Ibid. 170.

³⁴ Ibid. 178.

burg.³⁵ Ved koncerten opførtes hovedsagelig værker af Mozart, bl.a. hans *Requiem*, men også et uddrag af Händels *Messias* kunne høres ved denne lejlighed.³⁶ Det havde vist sig muligt at samle et kor i København, og allerede samme efterår oprettede den nystiftede *Musikforening* et fast kor, der i modsætning til de hidtil foretrukne mandskor omfattede både damer og herrer. Kordirigenten hr. Lund øvede med damerne, mens den unge J.P.E. Hartmann øvede med herrerne. Ved en koncert i Hofteatret kunne man snart efter høre koret præsentere sig med intet mindre end de første 11 numre af Mendelssohns oratorium *Paulus*. Det var en sensationel nyhed. Værket var blevet uropført i Leipzig i marts 1837. Med en opførelse allerede den 19. november samme år i København placerede byen sig foran de fleste af de øvrige musikalske centre i Europa.³⁷ Denne vilje til at præsentere samtidens musik skulle blive karakteristisk i Musikforeningens første år.

MESSIAS I 'GADES UDVALG' 1852-70

Man har hidtil antaget, at *Messias* var et af de bedst kendte barokværker i sidste halvdel af 1800-tallets København, idet det relativt hyppigt var programsat i Musikforeningen under Gades ledelse. Det fremførtes ganske vist 'i udvalg', men dette udvalg har ved nærmere eftersyn vist sig at være så beskedent, at man næppe med rimelighed kan tale om en opførelse af *Messias* som værk.

Det var den slesvig-holstenske opstand i 1848, der bragte Danmark og Tyskland i krig, og Niels W. Gade, der ellers netop var påbegyndt en strålende karriere som dirigent for Gewandthausorkestret i Leipzig, følte sig tvunget til at opgive sin stilling og vende tilbage til København. Han blev snart efter valgt til Musikforeningens bestyrelse og året efter som dirigent for foreningen. Gades første koncert i Musikforeningen fandt sted på Hofteatret 2. november 1850, og som noget nyt omfattede den både selvstændige korsatser og instrumentalsolister. For at give plads til ældre tiders musik begyndte man også at afholde særlige koncerter med dette repertoire, og den første fandt sted lørdag den 24. april 1852 i Kasinos lille sal under betegnelsen: "Første historiske Koncert". Som det fremgår af det bevarede program, omfattede den følgende værker:³⁸

³⁵ Den daværende Vor Frue Kirke med det mere end 100 meter høje spir var under Københavns bombardement i 1807 englændernes foretrukne mål, og kirken nedbrændte til grunden. Efter i nogle år at have henligget som ruin, blev alt revet ned, og en ny kirke genopbygget af C.F. Hansen i klassicistisk stil og indviet den 7. juni 1829. Som Københavns største offentlige lokale blev Vor Frue Kirke snart hjemsted for talrige koncerter.

³⁶ Angul Hammerich, 'Musikforeningens Historie 1836-1886', *Festskrift i Anledning af Musikforeningens Halvhundredaarsdag*, bind 2 (København, 1886), 19. Noget program er ikke overleveret fra denne koncert, men efter koncertens samlede omfang at dømme har det omtalte uddrag af *Messias* næppe drejet sig om andet end "Halleluja"-koret.

³⁷ Ibid. 27 ff.

³⁸ Oplysningerne her og i det følgende stammer alle fra de pågældende programmer fra Musikforeningen, Cæciliaforeningen og de øvrige omtalte foreninger. Programmerne kan findes i Småtryksafdelingen, Det kongelige Bibliotek, København.

1. Bach, J.S.: Suite für Orchester (comp. ca. 1740).
2. Händel, G.F.: Udvalg af Oratoriet “Messias” (comp. 1741).
3. a. Gluck, J.C.: Overture til “Iphigenia i Aulis” (comp. 1773).
b. – – Aria af “Iphigenia i Tauris” (comp. 1779).
4. Haydn, J.: Symphonie for Orchester i Ddur (comp. 1799).³⁹

I bladene annoncerede man flittigt, og koncertens trækplaster var Bachs Suite i D-dur, hvoraf der opførtes fire satser og hvor Gade selv ville fremføre soloen i den berømte Air. I programmet var der tilstæbt stor afveksling, så man ikke kom til at trætte publikum. En særlig omtale fortjener *Messias*-udvalget. Det var sammenstillet af Gade selv og kom med små variationer til at repræsentere dette oratorium fem af de seks gange, det blev opført i Musikforeningens næsten 100-årige historie. Af programmet fremgår det, at ‘Gades udvalg’ bestod af følgende tre afsnit fra *Messias*, alle forsynet med dansk tekst:

1. Pifa (kun i kort version, t. 1-11) (nr. 12)
Recitativ: “Og der vare Hyrder på Marken” (rec. secco + nr. 13a + rec. secco); teksten er forkortet og det afsluttende rec. accomp. (nr. 14) er udeladt. Efter det andet secco recitativ fortsættes derfor noget uformidlet med:
Chor: “Ære være Gud i det Høie” (nr. 15)
2. Aria: “Hvor liflig er hans Sendebuds Røst” (nr. 34a), attacca [sic!] til:
3. Chor: “Halleluja!” (nr. 39)

I Musikforeningens arkiv finder vi nodematerialet til solist, kor og orkester i sirligt udarbejdede, håndskrevne stemmer, og samme sted finder vi desuden det benyttede partitur til Händels *Messias* i Mozarts bearbejdelse.⁴⁰ Partituret bærer udover de nævnte numre ikke præg af praktisk brug, men ved netop disse tre numre er fastsyet bogmærker af små elfenbensplader til hjælp ved bladvending under opførelsen. Ved bemeldte koncert i 1852 var en af Musikforeningens mest skattede kunstnere, sopranen madam Sahlgreen,⁴¹ solist i den fremførte Gluck-arie. Af et (nu overstreget) notat på omslaget til sopransolostemmen fremgår det, at hun ligeledes var betroet det ovennævnte *Messias*-sopranparti. Som det fremgår, blev der sunget på dansk, og denne tradition fortsatte for *Messias* gennem årene i Musikforeningen. Det håndskrevne materiale rakte til i alle årene, og der blev aldrig anskaffet trykt nodemateriale til kor eller orkester.

Sin lidenhed til trods – eller måske netop på grund heraf – blev ‘Gades udvalg’ af *Messias* det hyppigst opførte Händelværk i Musikforeningen. De øvrige af Händels korværker hørtes næsten alle blot en enkelt gang og altid i udvalg, dvs. i stærkt

³⁹ Angivelsen af kompositionsår var på denne tid ofte behæftet med fejl. Hele tre af de opgivne fem årstal er forkerte. Orkestersuiten af Bach (nr. 3 i D) regnes nu til ca. 1729-31, *Iphigenia i Aulis* til 1774 og endelig Haydns Symfoni nr. 104 til 1795.

⁴⁰ Stemmematerialet i Musikforeningens Arkiv på Det kongelige Bibliotek, København, bærer signaturen Mf 219a; partituret er fra Breitkopf & Härtel (Leipzig, 1803).

⁴¹ Louise Zahlgreen var første gang solist i Musikforeningen i 1843.

beskåret udgave. Det drejede sig om *Alexanders Fest* (1851, tysk tekst), *Israel i Ægypten* (1859, tysk tekst), *Kroningsanthem fra 1727* (1864, dansk tekst, to opførelser), *Jubilate* (1870, dansk tekst) og *Acis og Galatea* (1892, tysk tekst).

Var Händel således sparsomt repræsenteret i Musikforeningens repertoire, stod det endnu værre til med Bach. Det hyppigst opførte værk var Kantate til 16. søndag efter Trinitatis: *Liebster Gott, wenn werd ich sterben* (BWV 8), som i årene 1870-85 fik ikke mindre end ni opførelser. *Magnificat* blev i forkortet udgave opført to gange i 1885, og endelig kunne man fra Juleoratoriets 2. del ved flere lejligheder høre den yndede arie, "Schlafe, mein Liebster", sunget af den i foreningen meget benyttede altsolist fru Zinck.⁴² Der blev dog gjort afbigt, da Gade efter Mendelssohns forbillede valgte at opføre Bachs Mattæuspassion i Christiansborg Slotskirke i påsken 1775. Der blev sunget på dansk, og opførelsen blev en københavnerbegivenhed, der blev gentaget i både 1876 og 1880.

Efter 1870 hørtes 'Gades udvalg' af *Messias* ikke mere i Musikforeningen, formodentlig fordi den konkurrerende *Cæciliaforeningen* fra 1877 begyndte med gentagne opførelser i et uddrag, der omfattede det meste af værket. Gades lille smagsprøve blev dog ikke helt glemt. Materialet blev nemlig udlånt til Det kongelige Teater, hvor korpersonalet havde tradition for en årlig koncert i Vor Frue Kirke til fordel for Chorpersonalets Pensionsfond. Ved koncerten påskedag den 17. april 1870 kunne man derfor endnu engang høre de tre kendte afsnit under ledelse af Gade selv. Som solist havde man ønsket den også på teatret højt værdsatte fru Zinck, som besad en udpræget altstemme, der navnlig i dybden havde en usædvanlig fylde. Af koncertprogrammet fremgår det, at man noget utraditionelt ønskede at benytte fru Zinck også i sopranpartiet i *Messias*. Men recitativet (nr. 13a med rec.) har tilsyneladende ligget for højt, for blandt de bevarede manuskriptblade er indføjjet et nodeark, der i Gades karakteristiske håndskrift giver en helt nykomponeret version af recitativet med påskriften: "Indrettet for Alt Solo" (se Ill. 1). De tilsvarende ændringer er klæbet ind i de bevarede orkesterstemmer.⁴³ Det blev en af fru Zincks sidste koncerter, da hun året efter måtte trække sig tilbage af helbredsmæssige årsager.⁴⁴

MESSIAS OG CÆCILIAFORENINGEN 1877-1933

Det skulle blive komponisten og dirigenten Frederik Rung, som atter bragte *Messias* til opførelse i København. Da hans far Henrik Rung døde i 1871, var det en selvfølge, at sønnen skulle overtage ledelsen af a cappella-koret Cæciliaforeningen,⁴⁵ som faderen havde stiftet i 1851, og som i disse år var en betydelig faktor i det københavnske musikliv i skarp konkurrence med Musikforeningen. Ved faderens død var Frederik

⁴² Josephine Zinck var den mest benyttede og værdsatte altsolist i Musikforeningen, hvor hun første gang medvirkede i 1851.

⁴³ Jf. note 40.

⁴⁴ En gennemgang af programmerne for korpersonalets årlige velgørenhedskoncert i årene 1869-1910 afslører, at *Messias* talrige gange er repræsenteret ved en enkeltstående arie, men ikke mere ved korsatser.

⁴⁵ Carl Thrane, *Cæciliaforeningen og dens stifter* (København, 1901), 149.

(Andante for Alt solo) *Recitativ Chor, Aria og Halleluja! And. e.*

con sordino

rit.

Recit. Og der vare Hyrder paa Marken som fødte Nathanael om den 9de.

Andante.

og saa Herrens Kungel spot for ham! og frem til den 9de.

Andante.

der saa du se sigglende naar. og sigglende og derom sigglende.

Andante.

de, alle Edre ar i sig og sigglende det, de sigglende i den 9de. og sigglende sigglende om den 9de sigglende.

Andante.

Grøffer Chor: Alle vor gl.

The image shows a handwritten musical score in ink on aged paper. It is titled '(Andante for Alt solo) Recitativ Chor, Aria og Halleluja! And. e.'. The score is written in a 19th-century style. It features several systems of music. The top system includes a vocal line for 'Alt solo' and piano accompaniment for Violin, Viola, and Bass. The tempo is marked 'con sordino' and 'rit.'. The lyrics are in Danish. Subsequent systems include 'Andante' markings and more complex piano accompaniment for Violin, Viola, and Bass. The score concludes with a 'Grøffer Chor' section.

Illustration 1. N.W. Gades nykomponerede version af recitativet "Og der vare Hyrder paa Marken" til alten Josephine Zinck ved opførelsen af 'Gades udvalg' af *Messias* den 17. april 1870 i Vor Frue Kirke; Mf 219a, Det Kongelige Bibliotek, København.

dog kun 17 år gammel, og han skønnedes trods sit uomtvistelige talent ikke moden nok til det ansvarsfulde job. Foreningen fortsatte derfor i nogle år under den respekterede gamle kapelmester ved Det kongelige Teater Holger Paulli, som i det store og hele fortsatte a cappella-traditionen, men dog sluttede sit virke med hele tre opførelser af Haydns *Skabelsen* i Christiansborg Slotskirke i maj 1877. Hermed var vejen banet for det, der skulle blive så karakteristisk for Frederik Rung: opførelsen af de store klassiske korværker side om side med bevarelsen af den oprindelige a cappella-tradition.

Som det var tilfældet med faderen skulle også Frederik Rung hente sin inspiration i udlandet.⁴⁶ I årene 1875-77 var han i flere omgange på studieophold rundt i Europa og fik bl.a. i Wien lejlighed til at høre glimrende opførelser af Verdis *Aida* og *Requiem* under komponistens egen ledelse. Endnu større betydning fik dog en 14 dages udflugt til London i 1877. Her overværede han i Krystalpaladset tre store Händelopførelser, bl.a. *Israel i Ægypten* og *Messias* med henvend 4000 sangere i koret, og det gjorde et stærkt indtryk på ham.⁴⁷

Efter denne oplevelse rejste Frederik Rung tilbage til Danmark og dirigerede for første gang Cæciliaforeningen den 3. juni 1877 ved en koncert med Haydns *Skabelsen* (indstuderet af Paulli) i Roskilde Domkirke. Hans første selvstændige opførelse med koret fandt sted den følgende sæson, hvor man efter en pause på 91 år atter kunne høre *Der Messias* i København i andet end Gades sparsomme udvalg. Opførelsen fandt sted i Christiansborg Slotskirke lørdag den 3. november 1877, og som titlen antyder, blev der sunget på tysk, idet man fulgte den i 1867 på musikforlaget Peters nyudgivne version af *Messias* i Mozarts instrumentation.⁴⁸

Værket blev opført i udvalg, men denne gang omfattede udvalget næsten alle satser fra både 1. og 2. del. Der sluttedes med "Halleluja", idet tredje del stort set blev udeladt. Dog indføjedes trompetarien med forudgående recitativ, et påfund, som man dog senere opgav.⁴⁹

⁴⁶ Henrik Rung havde i årene 1837-40 opholdt sig i Rom, hvor han tilegnede sig den italienske bel canto-tradition og blev betaget af den tidlige italienske a cappella-musik, som den blev sunget af de pavelige sangere i Det Sixtinske Kapel. Denne musik kom til at danne grundstammen i Cæciliaforeningens repertoire; Thrane, *Cæciliaforeningen*, 39 ff.

⁴⁷ Ibid. 210.

⁴⁸ *Der Messias, Oratorium von G.F. Händel mit hinzugefügter Instrumentierung von W.A. Mozart*. Partitur, C.F. Peters, No 4548 (Leipzig og Berlin); udgivet i 1867 ifølge O.E. Deutsch, *Musikverlagsnummern* (Berlin, 1961). Instrumenteringen er Mozarts, men med tilføjelse af de satser, som Mozart havde udeladt (nr. 31, 32 og 46), i Hillers berømte og berygtede udsættelse, hvor ikke mindst arien nr. 46, "Wenn Gott ist für uns", var bemærkelsesværdig med den indføjede virtuose fagotsolo. I Cæciliaforeningen kom det dog i første omgang ikke til at spille nogen rolle, da man valgte at opføre værket i udvalg, hvorved de pågældende Hillerske satser faldt væk. Cæciliaforeningens materiale til *Messias* er bevaret i foreningens arkiv på Det kongelige Bibliotek, København (sign. Cf 48), og omfatter partitur, orkesterstemmer og korstemmer samt enkelte klaverudtog til solistbrug. Materialet vidner om flittig brug af 1. og 2. del.

⁴⁹ I sin endelige version (1902) kom Frederik Rungs udvalg til at omfatte 1. del (med udeladelse af nr. 7 og 16) og 2. del (udeladelse af nr. 24-25, 29, 31-33 og 37), mens 3. del helt blev udeladt. Man bemærker, at fem af de ni udeladte satser er koloratorsatser, som det store kor (200 sangere) eller solisten (nr. 16, "Rejoice!") ikke var i stand til at udføre. Alligevel var Frederik Rungs udvalg foretaget med smag og kan med små variationer stadig høres i dag.

Dengang som nu blev amatøropførelser sjældent anmeldt, men ved denne særlige lejlighed blev der gjort en undtagelse, idet *Berlingske politiske og Avertissements-Tidende* mandag den 5. november 1877 bragte en usigneret anmeldelse. Der var stor ros til både solister, kor og dirigent, men det er slående, at mange af Peter Grønlands synspunkter, der fremkom 91 år tidligere, fortsat kommer til udtryk. Anmelderen nærmest undskylder på Händels vegne for "svaghederne" i kompositionen og forstår godt, hvis "alt for meget af Händels musik på en gang let kan virke trættende på et moderne øre":

Cæciliaforeningens første Concert fandt sted i Løverdags i Slotskirken, hvor Udførelsen af Händels "Messias" (1ste og 2den Del) havde samlet en meget talrig Tilhørerkreds. ... Den Händel'ske Musiks Særpræg er det fyldige Udtryk for hvad der er mandigt, festligt og ophøjet; Componisten eier tilvisse ogsaa Udtryk for religiøs Inderlighed og Tro, men uden nogen Tilsætning af moderne Sentimentalitet; for musikalsk forvante Øren kunne Händelske Chorsange betragtes som et Staalbad, vel skikket til at rense en forkjælet musikalsk Smag. ...

Ved Siden af Mesterens Genialitet kommer herved i Betragtning, at disse Værker, i hvilke Chorsangene altid ere Hovedsagen, have en gjennemgaende Familielighed, idet bestemte musikalske Vendinger, Tanker og Grundfigurer gjentage sig, saa at det mere er Arten, der virker i sin Almindelighed, hvorimod Stoffets Individualisering træder tilbage. Denne Overvægt af det Typiske og det Almeengyldige over det individuelle Element i Musiken maa dog ikke betragtes som en Mangel, da den er eiendommelig for alle ældre Mestre, Haydn med indbefattet, i Modsætning til den nyere Tid, i hvilken Componistens Subjectivitet bliver prædominerende, ofte mere end ønskeligt.⁵⁰

Ved den følgende koncert året efter udgik værkets tredje del helt, men blev til gengæld opført ved en selvstændig koncert i 1881. Denne del af værket syntes dog slet ikke at falde i publikums smag, for man gentog aldrig forsøget. Frederik Rung ledede Cæciliaforeningen 1877-1912, og i den tid opførtes *Messias* fire gange i Mozarts version,⁵¹ mens orkestermaterialet – for at imødekomme tidens smag – ved en opførelse i 1902 erstattedes med den af Robert Franz foretagne bearbejdelse af Mozarts version.⁵²

Frem til Cæciliaforeningens opløsning i 1933 opførtes værket i alt ni gange på 56 år (jf. Bilag 1);⁵³ der var således tale om et relativt hyppigt opført værk, men langt fra om nogen årligt tilbagevendende tradition. Rung søgte at præsentere et stort udvalg af værker, som ikke tidligere eller kun sjældent havde været opført i København. Af Händel opførtes udover *Messias* seks af de øvrige Händeloperatorier 1-2 gange hver, og af Bach kunne man høre *Juleoratoriet* to gange, *Johannes-passionen* syv gange, *Matteus-passionen* tre gange og ikke mindst *H-mol Messen*, der opførtes hele seks gange i denne periode. Hertil kom en række motetter og kantater. Var Bach og Händel blevet forsømt i Musikforeningen, kom de nu i forreste række i Cæciliaforeningen.

⁵⁰ *Berlingske politiske og Avertissements-Tidende*, 5. nov. 1877.

⁵¹ Opførelsen den 25. april 1881 omfattede dog som nævnt kun 3. del.

⁵² *Der Messias. Oratorium von G.F. Händel. Under Zugrundelegung der Mozart'schen Partitur mit den nötigen Ergänzungen herausgegeben von Robert Franz* (Leipzig, 1884).

⁵³ Opførelsen den 27. april 1931 var en afskedskoncert for P.S. Rung-Keller og omfattede kun fem af værkets satser.

Da Frederik Rung i 1912 trak sig tilbage som dirigent, var koret på over 200 medlemmer, og det kan derfor ikke undre, at hans efterfølger P.S. Rung-Keller fortsatte med at opføre de store korværker, og især Bach måtte holde for. I årene 1912-31 opførtes *Johannespassionen* fem gange og *Matteuspasjonen* hele syv gange. I samme tidsrum opførtes *Messias* tre gange, stadig i den bearbejdede version af Mozart/Franz.

I 1931 var dirigenthvervet overgået til den 34-årige organist og dirigent Mogens Wöldike og dermed blæste der nye vinde vedrørende udførelsen af barokmusik. Ved opførelsen af *Messias* påskedag den 16. april 1933 i Vor Frue Kirke hørtes værket atter – for første gang i 147 år – i den originale instrumentering, dvs. strygere, orgel og cembalo, samt på enkelte højdepunkter trompeter og pauker. I koncertens programnoter argumenterer Jens Peter Larsen overbevisende for denne tilbagevenden til den oprindelige instrumentation. Efter en redegørelse for værkets enestående tekstlige opbygning og indre sammenhæng beklages det, at der sker en udeladelse af hele 3. del samt en overspringelse af otte satser fra de øvrige dele, “da en fuldstændig Opførelse vilde vare mindst 3-4 Timer”.⁵⁴ Og helt let er det heller ikke at forklare, hvorfor man i stedet for den oprindelige engelske tekst har valgt at lade Harald Vilstrup foretage en ny dansk oversættelse. Argumentet var, at den under alle omstændigheder var bedre end den Klopstock-Ebelingske tyske tekst, som havde været anvendt ved alle tidligere opførelser i Cæciliaforeningen. Og som eksempel på den danske teksts fortrin nævner Larsen bl.a. deklamationen af koret “All we like sheep”, “der er væsentlig svækket, naar det [i den tyske version] hedder ‘Der Heerde gleich’ – men næsten af forhøjet Virkning til det danske ‘Vi var som Faar’ ”.⁵⁵

Men i praksis var virkningen en anden. Mange år frem i tiden skulle dette sted give anledning til højlydt munterhed blandt tilhørerne. En ændring til stavrimet: “Som får i flok”, gjorde ikke sagen stort bedre. Dette var blot en af de mange lidt komiske oversættelser, der førte til, at man omsider langt op i det 20. århundrede gik over til den originale engelske tekst.⁵⁶

Når vi ved nærværende undersøgelse har holdt os til Musikforeningen og Cæciliaforeningen, skyldes det, at ingen af de øvrige musikforeninger i København i sidste halvdel af det 19. århundrede var relevante i forbindelse med opførelser af *Messias*. Ganske vist rådede Koncertforeningen (1874-93) også over både kor og orkester, men denne forening så det som sin opgave “stedse at kunne gjøre sig bekendt med Ind- og Udlandets bedste nyere Frembringelser”.⁵⁷ Af programlægningen fremgår det, at der var tale om en bevidst progressiv linie. Ældre tiders musik opførtes sjældent. Af Bach hørtes intet; af Händel blot et udvalg fra *l'Allegro, il Pensieroso ed il Moderato* og oratoriet *Samson*, der her opførtes for første gang i Danmark (1878).⁵⁸

⁵⁴ Cæciliaforeningens program, koncert nr. 328.

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Akademisk Orkester og Kor benyttede 1946-64 samme danske tekst ved den årlige *Messias*-opførelse.

⁵⁷ Torben Schousboe, ‘Koncertforeningen i København. Et bidrag til det københavnske musikklivs historie i slutningen af det 19. århundrede’, *Dansk Aarvog for Musikforskning*, 6 (1968-72), 171.

⁵⁸ Ibid. 191.

Messias I DANMARKS RADIO 1935-94

I 1926 var den legendariske kammersanger Emil Holm blevet driftsleder for de påbegyndte radioudsendelser i Danmark, og på hans initiativ dannedes allerede i 1928 Statsradiofoniens Symfoniorkester og i 1932 Radiokoret. Det skulle blive skæbnesvangert for de private musikforeninger i København. De bedste musikere og sangere søgte de nye stillinger med det resultat, at foreningerne indenfor få år måtte lukke: Musikforeningen i 1931, Filharmonisk Selskab i 1932, Cæciliaforeningen og Palestrinakoret begge i 1934.

Det var nu Statsradiofonien, der skulle forvalte det klassiske musikalske arvegods, og det lykkedes da også i årene 1935-1994 at få programsat *Messias* hele 11 gange, dog i de fleste tilfælde i en reduceret version. Den første opførelse fandt sted ved en torsdagskoncert den 17. oktober 1935, hvor Nikolaj Malko dirigerede 1.-3. del i udvalg. Mogens Wöldike var ansvarlig for de følgende fire opførelser, som alle var i større eller mindre udvalg, og helt frem til 1953 med benyttelse af Harald Vilstrups omdiskuterede danske oversættelse.⁵⁹

Torsdagskoncerternes længde var pr. tradition begrænset til under to timer, og det forhindrede i mange år en komplet opførelse af *Messias* i Danmarks Radio. Det lykkedes dog for Mogens Wöldike med en torsdagskoncert den 17. december 1964 og senere for John Alldis den 20. december 1973. Begge koncerter lå – som det fremgår – i december, og sluttede sig dermed til den nu etablerede juletradition. Dette opgav man dog igen ved de seneste opførelser i 1987 (Richard Hickox) og 1994 (Uwe Gronostay), hvor koncerterne lå i fastetiden og var begrænset til 1.-3. del i udvalg.⁶⁰

FØRSTE FULDSTÆNDIGE OPFØRELSE I KØBENHAVN 1954

En dansk førsteopførelse af Händels værk med alle tre dele ubeskåret og med den originale engelske tekst lod således – 200 år efter værkets tilblivelse – stadig vente på sig. Det skete først, da Københavns Dreng- og Mandskor under Wöldikes ledelse opførte værket i sin oprindelige helhed ved en koncert i Odd-Fellowpalæet den 4. marts 1954. Modtagelsen hos publikum og anmeldere var overordentlig positiv. Under overskriften 'Händels sande ansigt' skrev anmelderen Robert Naur:

Det var Mogens Wöldikes store fortjeneste, at han magtede at bære aftenens opførelse af den uforkortede *Messias* uden at miste koncentrationen. Han havde sit store publikum med sig, og den efterfølgende reaktion viste, at det kan lade sig gøre at holde tankerne samlede hos nutidsmennesker gennem en så gigantisk musikledsagelse. ... Københavns Drengkor havde en meget stor aften. Korsatserne bar præg af virkelig tilbunds-gående indstuderingsarbejde og hvor klang især sopranstemmerne smukt. Solopartierne var overdådigt besat med den engelske Jennifer Vyvyan, Else Brems, Uno Ebrelius og Kim Borg, og Det kgl. Kapel bidrog med dets fineste klang til denne store opførelse.⁶¹

⁵⁹ Helge Baun Sørensen, *Radiokoret 1932-82* (København, 1982), 42 ff.

⁶⁰ Programmer fra Danmarks Radio, Småtryksafdelingen, Det kongelige Bibliotek, København.

⁶¹ Robert Naur, 'Händels sande ansigt', *Information*, 6. marts 1954.

Koncerten blev gentaget den følgende aften, dog kun 1. og 2. del – noget af en præstation for de mange medvirkende drenge, som også måtte stå model til en fuld skoledag ind imellem. Ved Den danske Musik- og Balletfestival i maj samme år opførte Drengekorset værket endnu en gang, og skønt Händels musik tydeligvis lå Wöldike stærkt på sinde, skal vi helt frem til 1977, før Drengekorset atter opfører *Messias*, 1. og 2. del, mens 3. del måtte vente til det følgende år, idet en samlet opførelse ville være for tidskrævende i indstudering.⁶² Men på dette tidspunkt blev *Messias* også opført hvert år ved juletid af flere amatørkor.

MESSIAS SOM JULETRADITION – AKADEMISK ORKESTER OG KOR FRA 1946

Blandt de få overlevende musikforeninger efter krisen i 1930'erne var Akademisk Orkester. Foreningen havde i 1932 fået pianisten og dirigenten Walter Meyer-Radon som ny leder, og ham lykkedes det i 1935 at samle de tiloversblevne sangere fra de nedlagte korforeninger i Akademisk Kor. Ensembleerne voksede hurtigt, og allerede året efter var der 95 spillende og 170 syngende medlemmer. Repertoiret omfattede hovedsagelig de store klassiske og romantiske korværker som fx *Skabelsen*, *Årstiderne*, Beethovens 9. symfoni og *Ein deutsches Requiem*.⁶³

Under anden verdenskrig blev det besluttet at opføre Händels *Messias*. Proverne begyndte i 1943, men på grund af forholdene i de sidste krigsår fandt opførelsen først sted den 6. marts 1946 i Vor Frue Kirke i København. Da man af let forståelige grunde ikke ønskede at synge på tysk, valgtes den danske tekst af Harald Vilstrup fra 1933. Koncerten blev et tilløbsstykke og måtte gentages ugen efter. Nærmest ved et tilfælde fik man da den ide at gentage opførelsen ved juletid, og det er bemærkelsesværdigt, fordi på en enkelt untagelse nær (Wöldike med Radiokoret den 7. december 1939) har *ingen* af de *Messias*-opførelser, vi hidtil har omtalt, fundet sted i adventstiden. Men Akademisk Orkester og Kor gentog dette de følgende år og kom derved til at skabe en særdeles livskraftig tradition. Værket opførtes stort set i det omfang, som i sin tid blev fastlagt af Frederik Rung, men nu med benyttelse af Händels originale instrumentation. På nær et enkelt år (1951) fortsatte denne årlige tradition uden ændringer frem til 1964, hvor en ny dirigent, Ringoldas Kaufmanas, fik gennemført, at man gik over til at synge den engelske originaltekst.

I 1975 var nærværende forfatter tiltrådt som dirigent for Akademisk Orkester og Kor og det betød en ændring af traditionerne omkring *Messias*. I 1976 blev de hidtil oversprungne satser i 1. og 2. del medtaget, og fra 1983 opførtes alle værkets tre dele uden overspringelser. Dette er siden bibeholdt. Til mange ældre medlemmers overraskelse var den samlede spilletid (knap tre timer) ikke væsentlig længere end tidligere, da man kun opførte 'Rungs udvalg'. Holdningen til barokmusikkens tempi havde i disse år ændret sig væsentligt.

⁶² Meddelt forfatteren af sanginspektør på Sankt Annæ Gymnasium, Niels Møller.

⁶³ Morten Topp, *Akademisk Orkester i 100 år – en kronike fra foreningens arkiver. Akademisk Orkester og Kor 1899-1999* (Privattryk, København, 1999), 4-15.

Publikumstilstrømningen øgedes markant op imod årtusindskiftet. I 1976 blev det nødvendigt med to adventsopførelser i Domkirken, i 1988 med tre opførelser, og enkelte år kunne der endda være fire opførelser med fuldt hus. Det har betydet, at Akademisk Kor siden starten i 1946 og frem til 2004 har haft mere end 100 opførelser af værket.

I de første år var Akademisk Kor ene om denne årlige juleopførelse, men fra 1957 begyndte dirigenten og organisten Arne Bertelsen under beskedne forhold på et tilsvarende projekt. Koncerterne fandt sted i Messiaskirken i Charlottenlund, hvor Bertelsen dirigerede kirkens ungdomskor, mens han selv akkompagnerede fra orgelbænken. Værket var i begyndelsen stærkt beskåret, mens det under den efterfølgende dirigent Ib Bindel fra 2001 blev opført uden overspringelser.

MESSIAS-EUFORIEN

Op igennem 1960'erne og 70'erne opstod der i København en række nye kammerkor. En ny, selvstændig ungdom ønskede ikke blot at indgå i de store 'gamle' kor, men søgte nye kor med nye udfordringer. Det udelukkede dog ikke, at de også ønskede at indgå i *Messias*-traditionen, og det havde den fordel, at korstørrelse og korsyngemåde i langt højere grad svarede til rammerne for Händels egne opførelser i London. Mens der i årene 1946-76 var 1-2, allerhøjest 3 årlige opførelser i december, skete der fra 1977 en drastisk vækst i det samlede antal opførelser. Dette skyldtes dels, at nye kor kom til, dels at de fleste kor nu opførte værket flere gange.

I Tabel 1 bringes en kronologisk oversigt over hvilke kor, der i perioden 1946-2003 begyndte at opføre *Messias* i Storkøbenhavn, og som siden har fortsat denne tradition. De fleste af disse kor opfører fortsat værket to eller flere gange hvert år i december. Seks kor (markeret med *) opfører *Messias* og *Juleoratoriet* på skift hvert andet år. I parentes er anført det samlede antal opførelser i København det pågældende år. Udover de her opregnede kor indgår i det samlede antal opførelser en del andre kor, som kun en enkelt gang eller lejlighedsvis har taget del i december *Messias*-eufori. Endelig fremgår det af sidste kolonne i oversigten, hvilket udvalg af værket, der blev præsenteret ved de første opførelser med det pågældende kor.⁶⁴

Antallet af opførelser i december svinger noget fra år til år, men er generelt voksende frem til 1998. Når antallet af opførelser topper i 1998, skyldes det helt enkelt, at stort set alle de kor, der kan synge *Messias*, rent faktisk også gør det, bortset fra nogle ganske få, fx Bach-koret og koret ved Den tyske Kirke, som foretrækker at opføre *Juleoratoriet*. Når næsten alle kor opfører værket to eller flere gange, skyldes naturligvis først og fremmest, at der er et publikum til disse mange opførelser. Men der er også et økonomisk aspekt. Selv med totalt udsolgt hus og ganske høje billetpriser, kan en enkelt opførelse med deltagelse af professionelle solister og musikere ikke undgå at føre til et betydeligt underskud for koret. Imidlertid vokser udgifterne

⁶⁴ Oversigten bygger på koncertannoncer og koncertoversigter samt oplysninger fra de pågældende kors hjemmesider. Enkelte ikke bekendtgjorte *Messias*-opførelser kan muligvis føjes til listen, der derfor må betragtes som en minimumsangivelse. Opgørelsen omfatter udelukkende koncerter i Storkøbenhavn, dvs. København med omliggende forstæder.

År	Samlet antal opførelser i København	Kor	Dirigent	Udvalg
1946	(1-2)	Akademisk Kor	Walter Meyer-Radon	1.-2. del i udvalg
1957	(2-3)	Messias Kirkens Kor	Arne Bertelsen	1.-2. del i udvalg
1977	(6)	Camerata	Per Enevold	1.-3. del i udvalg
1978	(8)	Filipperkoret	Gunnar Svensson	1.-3. del i udvalg
1981	(10)	Kildevældskirkens Kammerkor*	Gunnar Brønholt	var. udvalg
1982	(8)	Koncertforeningens Kor*	Steen Lindholm	1.-3. del i udvalg
1988	(14)	Sokkelund Sangkor	Morten Schuldt-Jensen	1.-2. del
1991	(16)	Carmina	Peter Hanke	1.-3. del i udvalg
1994	(11)	Skt. Annæ Pigechor*	Flemming Windekilde	1.-3. del i udvalg
1995	(15)	Copenhagen Oratorio Choir	Torsten Mariegaard	1.-2. del
1996	(12)	Euphonia*	Ole Reuss Schmidt	1.-3. del
1997	(16)	Esrum-Hellerupkoret	Henrik Palsmar	1.-2. del
1998	(27)	Tritonus	John Høybye	1.-3. del i udvalg
		Eliaskirkens Kor*	Lars N. Sardemann	1.-2. del
		Københavns Kantatekor*	Torben Svendsen	1.-2. del i udvalg
1999	(23)	Musica	Roland Haraldson	1.-3. del
2003	(25)	Voces Copenhagen	Peter Hanke	1.-3. del i udvalg

Tabel 1.

ikke proportionalt med antallet af koncerter, og denne lille budgettekniske finesse er en ikke uvæsentlig årsag til de mange gentagne opførelser. Skønt antallet af opførelser siden 1998 har været svagt vigende, synes det samlede antal dog at have stabiliseret sig på omkring 25 årlige opførelser af *Messias* i december måned. Med et forsigtigt gæt på gennemsnitligt ca. 400 tilhørere pr. koncert betyder det, at mindst 10.000 mennesker i Københavnsområdet årligt overværer en sådan opførelse.

MESSIAS I UDVALG ELLER I KOMPLET VERSION?

Blandt de ca. 25 årlige opførelser findes flere forskellige versioner og udvalg. Men også her er der sket en interessant udvikling. 'Gades udvalg' med kun tre afsnit ser vi ikke mere, men langt de fleste kor har fra starten taget udgangspunkt i 'Rungs udvalg', dvs. 1.-2. del i udvalg. Årsagen hertil var dels at undgå de mere intrikate korsatser, dels at begrænse koncertens længde af hensyn til publikum. Det var denne version, der blev benyttet af alle helt frem til 1954.

Gennem de seneste 25-30 år er der dog sket en betydelig kvalitetsforbedring af koringen i Danmark. Det er ikke længere nødvendigt med de særlige hensyn, man tidligere måtte tage til korsangerne, og som betød, at de 'vanskelige' satser i *Messias* måtte springes over. Tværtimod ønsker mange kor netop at prøve kræfter med disse satser.

Løsningen at opføre alle værkets tre dele komplet lod dog som nævnt vente længe på sig, og efter Mogens Wöldikes samlede opførelser i 1954 og 1964, skal vi frem til 1983, før Akademisk Kor som nævnt begyndte at opføre værket komplet. Fra 1989 gik også Kammerkoret Camerata over til at opføre værket komplet, og status var nu, at der dette år kunne høres fem opførelser komplet, mens ni var i varierende udvalg. Men udviklingen henimod komplette opførelser fortsatte, og i 2003 fordelte de 25 opførelser sig således: tre opførelser af 1.-2. del i udvalg, fem opførelser af 1.-3. del i udvalg, seks opførelser af 1.-2. del komplet, og 11 opførelser af 1.-3. del komplet.

Der er med andre ord sket en markant stigning i antallet af komplette opførelser. Dette kan skyldes flere forhold. Utvivlsomt spiller det ind, at Messias efterhånden findes i talrige cd-indspilninger, som alle indeholder værket i komplet form. Mange tilhørere 'forbereder' sig notorisk ved at gennemhøre værket hjemme inden opførelsen finder sted, og for den type tilhørere vil det naturligvis virke forstyrrende med overspringelser. Dette kan dog ikke alene forklare, at så mange mennesker er villige til at stå i kø i timevis for at komme ind at sidde på nogle umagelige kirkebænke og lytte til barokmusik i tre timer stort set uden pause. Der må være noget ved værket, ved omstændighederne omkring opførelserne og muligvis ved tilhørerne selv, som bevirker denne forbløffende tilstrømning.

MESSIAS-EFFEKTEN

Ligesom Händels øvrige oratorier var *Messias* oprindeligt beregnet til opførelse på teatret i fastetiden, hvor opera ikke var tilladt. Den tekstlige sammenstilling af bibelciterer omfatter dog alle kirkeårets højdepunkter i en cyklisk form, der tager sit udgangspunkt i advent. Der er derfor god mening i – trods den oprindelige intention – at opføre værket ved juletid og i en kirke. Værket tilføres derved en kvalitet, som næppe ville fremkomme ved tilsvarende opførelser ved fastetid i en koncertsal eller på et teater. Hertil kommer, at Händel med sin melodiske enkelhed og sit rytmiske drive for mange mennesker er lettere tilgængelig end fx Bach. Det er en af de væsentligste årsager til, at *Messias* – alt andet lige – fortsat opføres 3-4 gange så hyppigt som Juleoratoriet.

Samtidig er der sket en holdningsændring hos publikum. Hvor man ved koncerterne for 25 år siden hovedsagelig mødte det bedre borgerskab med pæne kulturelle manerer, er disse nu suppleret med et nyt publikum af unge mennesker med et mere afslappet forhold til den traditionelle koncertsituation. Det viser sig blandt andet ved, at mange medbringer pude eller klapstol og sætter sig i koncentreret lytten overalt, hvor der er den mindste plads på kirkegulvet.⁶⁵ Betydningfuldt nok har det ikke betydet større uro i salen; tværtimod hersker en usædvanlig tysthed under koncertforløbet, og mange tilhørere befinder sig tilsyneladende i en art meditativ tilstand. Selv ved de kirkelige højtider finder man ikke et så massivt fremmøde eller

⁶⁵ For en udførlig beskrivelse se Thomas Viggo Pedersen, 'Lyksaligt det folk', *Årbog for Københavns Stift 1988*, (København, 1988), 17 ff.

en så intens medleven, og denne forskel mellem kirken som kulturelt samlingspunkt og som forkyndelsessted har vakt opmærksomhed og er blevet diskuteret også i teologiske kredse.⁶⁶

Der er derfor al mulig grund til at antage, at Charles Jennens geniale udvalg af bibeltekster i forening med Händels rytmisk spændte og ekstatiske musik har vakt genklang hos mange yngre mennesker, som i de seneste år har søgt nye veje til 'det uudsigelige', og som ikke nødvendigvis søger det i folkekirken. Og så længe denne søgen fortsætter, vil der nok fortsat være kø foran de københavnske kirker, når *Messias* opføres ved juletid.

⁶⁶ Jf. fx Jørgen I. Jensen, *Den fjerne kirke* (København, 1995), 287ff.

<i>År</i>	<i>Dato</i>	<i>Sted</i>	<i>Arrangør / Kor</i>	<i>Dirigent</i>
1786	19. april	Vingårdsstr. 6	Det harmoniske Selskab	J.E. Hartmann
	26. april			
1837	(Forår)	Vor Frue Kirke	(Koncert til fordel for Mozart-monumentet i Salzburg)	(ukendt)
1852	24. april	Kasino	Musikforeningen, ("Første historiske Concert")	Niels W. Gade
1853	19. nov.	Kasino	Musikforeningen	Niels W. Gade
1862	29. april	Kasino	Musikforeningen	Niels W. Gade
1868	15. dec.	Kasino	Musikforeningen	Niels W. Gade
1870	17. apr.	Vor Frue Kirke	Det kgl. Theaters Chorpersonale	Niels W. Gade
1870	13. dec.	Kasino	Musikforeningen	Niels W. Gade
1877	3. nov.	Chr.borg Slotskirke	Cæciliaforeningen, konc. nr. 83	Frederik Rung
1878	15. nov.	Chr.borg Slotskirke	Cæciliaforeningen, konc. nr. 86	Frederik Rung
1881	25. april	Chr.borg Slotskirke	Cæciliaforeningen, konc. nr. 99	Frederik Rung
1885	25. nov.	Chr.borg Slotskirke	Cæciliaforeningen, konc. nr. 117	Frederik Rung
1902	3. nov.	Odd-Fellowpalæet	Cæciliaforeningen, konc. nr. 187	Frederik Rung
1917	26. nov.	Odd-Fellowpalæet	Cæciliaforeningen, konc. nr. 278	P.S. Rung-Keller
1923	23. jan.	Odd-Fellowpalæet	Musikforeningen	Carl Nielsen
1926	29. okt.	Odd-Fellowpalæet	Cæciliaforeningen, konc. nr. 307	P.S. Rung-Keller
1931	27. apr.	Odd-Fellowpalæet	Cæciliaforeningen, konc. nr. 322 (Afskedskoncert for Rung-Keller)	P.S. Rung-Keller
1933	16. apr.	Vor Frue Kirke	Cæciliaforeningen, konc. nr. 328	Mogens Wöldike
1935	17. okt.	Odd-Fellowpalæet	DR/Torsdagskoncert/Radiokoret	Nikolaj Malko
1939	7. dec.	Vor Frue Kirke	DR/Radiokoret	Mogens Wöldike
1941	15. sept.	Stærekassen	DR/Radiokoret (<i>Messias</i> 200 år)	Mogens Wöldike
1946	6. marts	Vor Frue Kirke	AOK/Akademisk Kor	W. Meyer-Radon
1946-50	dec.	Vor Frue Kirke	AOK/Akademisk Kor	W. Meyer-Radon
1948	9. dec.	DR koncertsal	DR/Torsdagskoncert	Mogens Wöldike
1950	25. okt.	DR, transmission	DR/Radiokoret	Mogens Wöldike
1952-54	dec.	Vor Frue Kirke	AOK/Akademisk Kor	W. Meyer-Radon
1954	4. marts	Odd-Fellowpalæet	Københavns Drengekor	Mogens Wöldike

Bilag 1. Opførelser af *Messias* i København fra førsteopførelsen i 1786 til den første komplette opførelse i 1954.

<i>Udvalg (HWV 56, nr. 1-48)</i>	<i>Nodemateriale (instrumentering)</i>	<i>Tekst</i>
1. del i udvalg	(orig. version)	Tysk (Klopstock-Ebeling)
2.-3. del i udvalg		
(39?)	(ukendt)	(ukendt)
'Gades udvalg': 12, 13a, 15, 34a, 39	Breitkopf & Härtel, 1803, afskrift	Dansk
'Gades udvalg'	Breitkopf & Härtel, 1803	Dansk
'Gades udvalg'	Breitkopf & Härtel, 1803	Dansk
'Gades udvalg', variant: 8, 39	Breitkopf & Härtel, 1803	Dansk
'Gades udvalg'	Breitkopf & Härtel, 1803	Dansk
'Gades udvalg', variant: 34a, 39	Breitkopf & Härtel, 1803	Dansk
1.-3. del i udvalg: 1-4, 8-18/19-30, 34a-39/42-43	Peters, 1867 (Mozart / Hiller)	Tysk
1.-2. del i udvalg: 1-4, 8-18/19-27, 30, 34a-39	Peters, 1867 (Mozart / Hiller)	Tysk
3. del: 40-48	Peters, 1867 (Mozart / Hiller)	Tysk
1.-2. del i udvalg (som 1878)	Peters, 1867 (Mozart / Hiller)	Tysk
1.-2. del i udvalg: 1-6, 8-15, 17-18/ 19-23, 26-28, 30, 34a-36a, 38a-39	Kistner, 1884 (Mozart / Franz)	Tysk
1.-2. del i udvalg: 1-6, 8-15, 17-18/ 19-23, 26-30, 34a-36a, 38a-39	Kistner, 1884 (Mozart / Franz)	Tysk
To arier og "Halleluja": 9-10/36a, 39	Breitkopf & Härtel, 1803 (arierne på tysk, Hallelujakoret på dansk)	Tysk / Dansk
1.-2. del i udvalg	Kistner, 1884 (Mozart / Franz)	Tysk
4, 8, 16, 47, 39	Kistner, 1884 (Mozart / Franz)	Tysk
1.-2. del i udvalg	Peters, 1931 (orig. version)	Dansk
1.-3. del i udvalg	(ukendt)	Tysk
1. del	Peters, 1931	Dansk
3. del	Peters, 1931	Dansk
1.-2. del i udvalg	Peters, 1931	Dansk
1.-2. del i udvalg	Peters, 1931	Dansk
1.-2. del i udvalg	Peters, 1931	Dansk
1.-2. del i udvalg	Peters, 1931	Dansk
1.-2. del i udvalg	Peters, 1931	Dansk
1.-3. del komplet	Peters, 1931	Engelsk

SUMMARY

When *Messiah* Came to Copenhagen
Two Centuries of *Messiah* Reception in Copenhagen

After Handel's death in 1759 the knowledge of *Messiah* spread surprisingly slow on the continent, presumably because few outside the U.K. were able to sing in English. A German translation by F.G. Klopstock and C.D. Ebeling was used for the first time in 1775 at a performance conducted by C.F.E. Bach in Hamburg. The translation formed the basis for Mozart's arrangement of Handel's instrumentation and for most of the performances in German-speaking areas well into the twentieth century. That the music society, 'Det harmoniske Selskab', in Copenhagen wished to perform *Messiah* in 1786 might have been due to the rumours of the great Handel performances in London in 1784 and 1785. Since neither a suitable choir nor qualified soloists were available, the parts were sung by a solo quartet thus contributing to the complete failure, which is apparent from Peter Grønland's review of the event. Hence this particular performance strengthened the general reluctance to perform Baroque music — a reluctance that had prevailed since J.A. Scheibe's arrival in Copenhagen in 1740.

For many years the Baroque choral works disappeared completely from the concert repertoire. Apart from the very modest extract of the work performed by N.W. Gade in 'Musikforeningen' (mainly nos. 12-15, 34a and 39), a more extensive extract of *Messiah* was not seen again in Copenhagen until 1877, when the conductor Frederik Rung led 'Cæciliaforeningen' in a successful performance in German at Christiansborg Slotskirke. However, in a contemporary review there were still traces of the sceptical attitude towards Baroque music expressed so strongly by Grønland 91 years earlier. Up to 1933 'Cæciliaforeningen' had performed the work nine times after which Danish National Radio took over and until 1994 the work was performed 11 times, mostly in a reduced version and in the early years often sung in Danish. The first complete performance of *Messiah*, however, took place in 1954 with Mogens Wöldike and Københavns Drengkor.

The fact that *Messiah* has become a Christmas tradition is due to the music society, 'Akademisk Orkester og Kor' (AOK), who has performed the work in Københavns Domkirke every year since 1946 with 1951 as the only exception. Over the years the audiences were of a moderate size but from 1975 the numbers increased, and in the 1990s AOK gave 3-4 annual, full house performances. Many Copenhagen choirs supported the *Messiah* tradition, which meant that around 25 performances of Handel's work could be heard at Christmas shortly before the millennium. Almost half of these were full-length performances, thus emphasizing that text and music form a whole.